

Karold, Doboka, Keán és társaik

A közelmúltban olyan írások jelentek meg BÓNA ISTVÁN, FEHÉRTÓI KATALIN és BENKŐ LORÁND tollából, amelyek alapjaiban érintik a korai magyar história nem egy kérdését. Közös bennük, hogy elvitatják egyes történelmi személyek létét, illetve történelmi hitelét. Karoldról, Dobokáról, Keánról, Belyödről, Kulánról és Szoltánról van szó, de kétely fogalmazódott meg Szent Istvánnak *Vajk*, Saroltnak *Beleknegini* és Gyulának *Prokuj* nevét illetően is. BÓNA ISTVÁN Karolddal, FEHÉRTÓI KATALIN Dobokával (emelt még Karolddal) kapcsolatban foglalt állást, a többi megállapítás BENKŐ LORÁND nevéhez fűződik. A nevezett történelmi szereplők hiteles vagy hiteltelen volta (léte vagy nemléte) nem csupán — ha szabad így mondani — „személyes ügyük”, hanem egyszerre vág elevenjébe ómagyar kori nyelvi és kora Árpád-kori történelmi adatoknak, és azt a kérdést veti fel, hogy a teljes kritikátlanság és a túlzó hiperkritika között milyen széles út áll a nyelvész és a történész rendelkezésére.

Karolddal kezdem. Ő csak Anonymusnál szerepel. Megtudjuk innen, hogy „Gyula két leányt nemzett, az egyiket Karoldnak (*Caroldu*), a másikat Saroltnak (*Saroltu*) hívták, és *Sarolt* volt Szent István király anyja” (27. fej.). BÓNA ISTVÁN (Erdély rövid története. Bp., 1989. 113—4) szerint *Caroldu* „Anonymus találmánya, pontosabban félreolvasásainak egyike. Ahogyan a magyar Kalan névből a latin »Chalan« formát Salannak értelmezve bolgár vezetéknevet alkotott, ugyanúgy alakította ki a *Sarold* »Charold« átírásából *Karoldot*. De mivel a *Sarolt* ismert, más forrásokban általában szókezdő S-sel írott név volt, a »*Caroldu*«-ból — jobb híján — »húg« lett”. E nézet mellé állt FEHÉRTÓI KATALIN (MNy. 2001: 18), amikor ezt írta: „magam is BÓNA nézetét fogadom el. *Karold*, mint *Doboka* is, P. Magister találmánya, nevük más forrásban nem található... Annak ellenére kétkedem *Karold* létezésében, hogy MELICH JÁNOS kimutatta a *Karold* ’fekete menyét’ és *Sarolt* ’fehér menyét’ nevek bolgár-török eredetét”. BÓNA megállapításának úgyszólván egyetlen elemével sem lehet mit kezdeni. Mindenekelőtt hibás a párhuzam azon része, amely *Karold* neve „magyarázataként” analógiát vél felfedezni. A *Kalan* > *Chalan* > *Salan* levezetés tudniillik több sebből vérzik. Először is nem tudni, a *Chalan* miért latin forma. Továbbá Anonymus soha nem *Salan*-t, hanem mindig *Salanus*-t írt. Végül pedig merőben koholt, hogy a *Salanus* egy *Kalan*-ból kiindulva állhatott elő. Ezzel szemben BENKŐ LORÁND (MNy. 1995: 402—11) teljes joggal mutatott rá arra, hogy Anonymus a *Salanus* nevet a *Szalánkemén* helynév első tagjából alkotta meg a latin *-us* végződéssel. Ha az analógia egyik tartópillére összedőlt, nem állhat meg a másik elem sem. Túl ezen, a részletek itt sem szólnak BÓNA mellett. **Charold* írásképet ugyanis egyáltalán nem ismerünk. Úgyszintén nem áll rendelkezésünkre **Sarold* alak sem, csak *Saroltu* és *Sarolt*. Adós maradt BÓNA annak megválaszolásával is: a névtelen jegyzőt mi készítette arra, hogy egy állítólagos tévedést (félreolvasást) további hibával tetézzon, és a *Sarolt* névalak félreolvasásából mintegy megkettőzze őt. Ténykérdés, hogy Anonymus egyértelműen két leányt (*duas filias*) említett. BÓNÁnak tehát nem sikerült megingatnia *Karold* törté-

neti hitelét. Ez nem érinti azt, hogy a Gyula család Anonymus által közölt genealógiája más ponton téves.

Doboka ugyancsak egyetlen forrásban, Anonymus gestájában fordul elő, amikor a névtelen jegyző arról szól, hogy Ajtonyt „Szent István király idején Doboka fia Csanád (*Sunad filius Dobuca*), a király *nepos*-a megölte” (11. fej.). FEHÉRTÓI KATALIN (MNY. 2001: 28) úgy vélte: „rendkívül nehéz egy képzeletbeli személyről bebizonyítani azt, hogy nem létezett. Mégis úgy vélem, elegendő indokot találtam arra, hogy az Anonymus Gestájában említett Csanád apja Dobokának fantáziával megalkotott szerepét ne higgyem el”. Melyek ezek az indokok? 1. Doboka egyedül a névtelen jegyző munkájában szerepel. (Más források nem említik.) 2. Anonymus „névadási módszerébe tökéletesen beleillett az, hogy Csanádnak, egy vár elfoglalójának és névadójának apját egy másik vár nevéből alkotta meg”. BENKŐ LORÁND (*Az ómagyar nyelv tanúságtétele*. Bp., 2002. 39) szintén úgy foglalt állást: „az anonymusi Doboka valószínűleg maga is csak a Magiszter képzeletéből pattant ki Aχton [helyesen Csanád] apjaként”. FEHÉRTÓI (MNY. 2001: 18, 19) egyik érve sem tekinthető nyomósnak. 1. Ha elfogadnánk azt, hogy a X—XI. századra is érvényes az *unus testis nullus testis* (egy adat nem adat) tétel, akkor a korszak szereplőinek tekintélyes részét törölnünk kellene a magyar történelemből, így pl. Felicsit (tévesen használt nevén Fajszot, aki egyedül Konstantin császár munkájában bukkan fel), Vata fia Janust (mert csak a XIV. századi krónikakompozíció ismeri), Árpád-házi Bonuszlót (mivel csak a Váradi Krónika említi) stb. Ha úgy fogalmazzuk meg ezen érvet, hogy Doboka neve más kútfőben nem fordul elő, ez *argumentum e silentio* (hallgatásból adódó érv), s mint ilyen perdöntő indokként szóba sem jöhet. 2. Ez az érv azért sántít, mert — erre FEHÉRTÓI is utalt — Anonymus „magát Doboka várat nem ismerte”. Ezzel hallgatólagosan elismerte: ez nem valószínű indok. BENKŐnek (i. m. 39, 110. jegyz.) is feltűnt Dobokával kapcsolatban, hogy „a gesztában — önmagában is gyanút keltő momentumként — kivételesen nincs hozzákapcsolt személyi eseménytörténet”. Magam a körülmények mérlegelése után arra az álláspontra jutottam: „Doboka ugyan Anonymuson kívül másutt nem szerepel, de történeti hitelét mégsem kérdőjelezhetjük meg. A névtelen jegyző ugyanis »érdek nélkül« említette Dobokát, sem fiktív történeti eseményt vagy helyet nem kapcsolt a nevéhez, sem nemzetséget nem származtatott tőle” (KRISTÓ GYULA, *A korai Erdély [895—1324]*. Szeged, 2002. 91). Anonymus eljárását ismerve ez világossá teszi: indokolatlan a Doboka személyével, történeti hitelével szembeni gyanú. Amiért Csanád apja — a honfoglalás korát tekintve kétségtelenül sokat fabuláló — Anonymus művében szerepel, még nem jogcím arra, hogy mint a gesta Szent István-kori szereplőjét is hiteltelenítsük.

BENKŐ LORÁND egész Dél-Erdéllyel kapcsolatos — itt most meg nem tárgyalható — koncepciójában kulcsszerepe van Keánnak. Róla a XIV. századi krónikakompozíció azt hagyományozta ránk, hogy Szent István király Koppány és Gyula mellett a h a r m a d i k háborút Keán, a bolgárok és szlávok vezére (*dux*) ellen viselte, akit elfogott és megölt (66. fej.). BENKŐ (i. m. 99) Keán létét minden, forrásból ismert (István király ellenfele, Erdéelvi Zoltán előde stb.) vagy feltételezett (Sámuel bolgár cár, a Kán nemzetség őse stb.) „funkciójában” elutasította, mindössze annyit engedett meg, hogy „valamikor akár Dél-Erdély valamely részén vagy közvetlen környékén is élhetett vagy mondai hősként elhíresülhetett ily nevű személy”. Sajnos, azt a kérdést BENKŐ nem taglalta, hogy Keán milyen körülmények miatt híresülhetett el, és mi miatt került be — Koppánnyal és Gyulával egy sorban — a krónikába. A válasz ugyanis aligha lehetne más: azért, ami miatt ott szerepel, hogy tudniillik István ellenfele volt, hasonlóan a másik kettőhöz, Koppányhoz és Gyulához.

Az alábbiakban a Keán-kérdés BENKŐnél kimerítően tárgyalt nyelvészeti és historiográfiai (de nem kifejezetten történeti) vonatkozásaira térek csak ki. Mindjárt a kiindulópontban indokolatlan maximalizmust, túlzott hiperkritikát érzékelek. BENKŐ szerint (i. m.

93) ugyan a *Kajan* tulajdonnevek „elvileg összefügghetnének egy *Keán* személynévvel, mint annak *Kayav* előzményű *j*-s hiátusos változatai”, de „súlyosan kétségessé” teszi ezt az, hogy „a magyar tulajdonnévanyagban a *Kaján*on kívül nyoma sincs egy korai ómagyar **Kayan* előzményű tulajdonnév egyéb, *χ*-s *h*-s, *ν*-s hiátustöltő alakjainak”. Túlzottan érzem, hogy a nyelvi hitelesség kritériuma az lenne: az amúgy is korlátozott számú ómagyar példaanyagban minden hiátustöltőnek egyazon név esetében szerepelnie kell. Nem olvasok ki ilyent BÁRCZI GÉZA (Hangtört.² 100) soraiból sem: „Nem dönthető el, milyen tényezőktől függ, hogy a három gyakori hézagöltő [a *j*, a *ν* meg a *h*] közül adott esetben melyik lép föl”. BENKŐ (i. m. 94) e túlságosan szigorú maxima alapján állapította meg: „a *Kaján* személy- és helynevek ... a krónikák *Keánjának* ... nem megfelelői, illetőleg nem igazolói. Az efféle azonosítások azért veszélyesek, mert csak a korai magyar történet tévútjaihoz vezethetnek”.

Ezen — szerintem szélsőségesen hiperkritikus és ennélfogva téves — elvi alapvetés után BENKŐ (i. m. 94—8) azon fáradozott, hogy az egyes konkrét adatokat illetően is hirteltelenítse a forrásokban előforduló *Keán* névalakokat. Ennek érdekében azt a merész fejtegetést bocsátotta közre, hogy a krónika vonatkozó része feltett szerzőjének, a XIII. század második felében élt Ákos mesternek „közvetlen vagy közvetett módon köze volt” a Keánnal kapcsolatos ügyekhez, szolgálta és támogatta a Kán nemzetség erdélyi „erős birtokszerző tevékenységét”. Ennek a BENKŐnél túlhajtott ötletnek a magva GYÖRFFY GYÖRGY (Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések — új válaszok. Bp., 1993. 168) azon megállapítása, hogy Ákos mester fiatal korában Kálmán szlavón herceg udvarában megismerkedett Kán nembeli Gyula bánnal, annak fiával és unokájával. BENKŐ azonban e kapcsolatra olyan, minden alapot nélkülöző feltevéseket (inkább ötleteket) épített, amelyek semmiféle adattal nem támogathatók. Ha ugyanis Ákos mester ténylegesen a Kán nembeliek szekértolója lett volna, és az ő ügyük szolgálatában állt volna, legalább annyit megtett volna, hogy leírta volna: Keán Erdélyben élt, onnan fordult szembe Szent István királlyal. Erről azonban szó sincs, a szerző (Ákos mester?) éppen hogy homályban hagyta — és ezzel máig vita tárgyává tette — Keán szálláshelyét, és csak annyit írt: Keán népei „természetes fekvésüknél fogva igen megerősített helyeken laktak” (krónika, 66. fej.). Sőt Ákos még azt is megtehetette volna, hogy egyenesen, nyíltan ki-mondva Szent István ellenfelétől, Keántól származtatta volna le a Kán nemzetséget. De, persze, ezt sem tette meg.

BENKŐ főleg két korai okleveles adattal foglalkozott sokat, egy 1226/1365. és egy 1240. évivel, amelyek Keánt említenek. Az 1365. évi oklevelet Benkő nem látta, csak szakirodalmi hivatkozás alapján elemezte. Megállapította, hogy annak *Kean* falura vonatkozó adata hapax (egyszeri, egyszer előforduló adat), és az 1226. évi eredetiben Keán aligha lehetett benne, hanem „az minden bizonnyal csak az 1365-ből föntrmaradt oklevél-változatból való lehet”. Ráadásul Benkő erős gyanúja szerint a falu eredeti, élő nyelvi alakja nem *Keán*, hanem *Kán* volt. Magam megtekintettem Bebek István országbíró 1365. október 31-i oklevelét (Dl. 5359), amely tartalmi átiratban foglalja magában László *comes*, II. András király országbírája és bácsi ispán 1226. évi privilegiális oklevelét. Eszerint Hyzy fiai, Jacintus és Fábián perbe fogták Balázs fiai, Sándort és Sebestyén mestert Benchench föld Szt. Jakab-egyházának *fundusa* és más ottani föld ügyében, de az országbíró, a Valko-i serviens-ek és Magyarország sok nemese jelenlétében kibékültek, és az országbíró poroszlója, Kean falusi Pousa fia Tristianus közreműködésével Buken hídja mellett a *mansio*-helyeket és a földeket egymástól határokkal elválasztották. Az átíró oklevéllel kapcsolatban a legcsekélyebb kétely sem merül fel. Ebben az 1226. évi privilegium mellett átírták még IV. László király év nélküli — a kiadó által hitelesnek minősített — oklevelét is, amely említi Benchench-i Fábián fia Barrabas *comest* (Krit.

jegyz. 3616. szám). Ennek apja szerepel az 1226. évi diplomában. Ám nemcsak ez a körülmény, hanem az 1226. évi privilégium többi mozzanata is a hitelesség mellett szól (ezek sorából fontos a korjelölő poroszló szereplése), így a tartalmilag átírt 1226. évi oklevél minden gyanú felett állóan hitelesnek tekinthető. Teljességgel elképzelhetetlen, hogy abba 1365-ben betoldták volna a *Kean* nevet, még az is kevésbé hihető (bár nem lenne példa nélkül álló), hogy átíráskor az eredeti névalakon változtattak volna. Minden jel arra mutat tehát, hogy *Kean* falunév már 1226-ban előfordul. A település földrajzi fekvését nem határozhatjuk meg, mert poroszló lakhelyeként szerepel, és e korai időben a poroszló a vitás föld tágabb környékéről is kikerülhetett. Az 1226. évi oklevelünkkel egykorú Várad Regestrum sok adata szolgál annak bizonyosságául, hogy — ha egyéb adatok nem segítik a lokalizálást — a csak poroszló lakhelyeként ismert települések nem lokalizálhatók (K. FÁBIÁN ILONA, A Várad Regestrum helynevei. Szeged, 1997. 81., 96., 113., 131., 156., 170. szám, stb.). El kell tehát vetnünk BENKŐ (i. m. 98) azon — mind tartalmát, mind megfogalmazását tekintve krimiszerű — ötletét, hogy „a *Kean* alaknak az 1365-ös oklevélbe való bevitele leírójának alighanem tendenciózus »kézműves« tevékenységéből fakadhat”, és amennyiben az oklevélnek nem volt 1226 és 1365 között készült változata, akkor Ákos mestert „kivehetjük a *feltehető tettesek* [kiemelés tőlem — K. Gy.] sorából”.

A BENKŐ által részletesen tárgyalt másik oklevél 1240. évi királyi diploma, és eredetiben maradt ránk (DI. 246.). Eszerint IV. Béla király a Borsod megyei Tardona birtokot hűtlensége miatt *Kean* nembeli néhai Gyula bántól elvéve Miklós gömöri ispánnak adta, és neki ítélte a borsodi várjobbágyok ellenében (W. 7: 100—2). BENKŐ (i. m. 97) a következő kifogásokat emelte az oklevél *Jula Banus quondam de genere Kean* kifejezésével szemben. 1. Kronológiailag hiteltelen a *de genere Kean*. 2. Teljesen elszigetelt a *Kean* alakváltozat. 3. „Egyedülálló és igen feltűnő az itt megjelenő *quondam* határozó, amelyről egyenesen lerí, hogy az oklevélíró e beszúrással tudatosan hangsúlyozni akarta a nemzetség Keán nevéhez kapcsolódását már a nemzetségalapító »nagy« Gyula előtti időre nézve is”. 4. „Nem kell hozzá nagy fantázia, hogy arra gondoljunk: ez a kimondottan tudós kombináció a Gyula családot nyilván kedvelő, de saját karrierjét talán a bánutódok támogatásával is alapozni akaró Ákosra vall... Az 1240-es oklevél a »Keán nemzetség« ügyét mintegy becsempészi az iratba”. — Egyik érv sem helytálló. 1. Ezzel az szegezhető szembe, hogy a Kán nemzetség kifejezés az 1240. évvel lényegében egyidős — ugyan dátumhibás, de 1250/1251. évre megbízhatóan keltezhető (KOSZTA LÁSZLÓ, A pécsi székeskáptalan hiteleshelyi tevékenysége [1214—1353]. Pécs, 1998. 13) — eredeti oklevélben (HO. 6: 5) is ránk maradt. A Kán nem 1250/1251. évi előfordulása hitelesíti a nemzetség e néven 1240-ben való szereplését. 2. A *Kean* alak azért nem minősíthető teljesen elszigeteltnek, mivel 1226-ban *Kean* falunév szerepel, és legkésőbb a 13. század vége előtt a krónikában Szent István király ellenfelének nevét is leírták *Kean* alakban. 3. Ez az „érv” nyilván félreértés, ugyanis a *quondam* egyszerűen néhajt jelent, Gyulára és nem a nemzetségre vonatkozik, betoldásról pedig egy eredeti oklevél esetén nem lehet szó. 4. Az oklevél egésze ezen „indok” ellen szól. Az 1240. évi oklevél megfogalmazója nem lehetett Ákos mester, aki ekkor még nem állott udvari szolgálatban (GYÖRFFY GYÖRGY i. m. 171). Bárki fogalmazta is az oklevelet, éppen hogy nem lehetett pozitív irányban elfogult Gyula bán iránt, hiszen minden szépítés nélkül leírta: *pro manifesto infidelitatis crimine* (a hűtlenség nyilvánvaló bűne miatt) marasztalta el őt az uralkodó, továbbá Kálmán herceg meg a bárók ítélete, és ennek következtében háramlott összes java a király kezére, illetve hogy Gyula a király fogságában (*in nostris vinculis*) fejezte be életét (W. 7: 100). Ez éppen nem egy, a Kánok és Gyula bán iránt elfogult személy tollára vall.

Mindent egybevéve úgy látom: BENKŐnek nem sikerült sem a *Kean* névalak XIII. századi korszerűtlenségét, sem a Kán nemzetség 1240 tájt anakronisztikus voltát, sem Ákos

mester Kánokkal való cinkosságát (a történetíró azon szándékát, hogy fiktív kapcsolatot hozzon létre a Szent István-kori Keán és a Kán nem XIII. századi tagjai között) bizonyítania, ennél fogva nem lehet nem létezőnek, krónikás által koholtnak minősíteni a XI. század eleji Keánt, Szent István király ellenfelét. (E Keán megítélésére, történeti szerepére I. KRISTÓ GYULA i. m. 92—9).

A magyar krónika egy híre szerint Gyula leányát, Saroltot „Géza fejedelem vette törvényes feleségül azon Belyöd (*Beliud*) tanácsára és segítségével, aki Kulán (*Kulan*) földjét birtokolta. Kulán ennek a Belyödnek adta saját leányát, hogy testvére, Keán ellen harcoljon. És halála után e Kulán földjét Belyödnek örökítette el” (30. fejezet). BENKŐ LORÁND (i. m. 84—6) szerint mind Belyödöt, mind Kulánt Ákos mester találta ki, Belyödöt a „a Belöd helységnévből fabrikálta..., a geszta- és krónikaírók bevett szokása szerint”, Kulán nevét pedig „talán valami írott vagy szóbeli hagyományból meríthette, vagy egyszerűen a *Kalán* nemzetségnév alapján — valóságos összefüggés nélkül — mintázhatta”. Sajnos, BENKŐ LORÁND nem vett arról tudomást, hogy ami valóban Anonymus bevett sajátja, hogy tudniillik soha nem létezett személyeket keltett életre a névtelen jegyző helynevekből vagy más ötletei alapján gestája lapjain, az nem általános geszta- és krónikaírói gyakorlat. A középkori történetírók túlnyomó része mégiscsak a valót, az igazat akarta leírni, és nem saját gyönyörűségére általa megteremtett figurákkal kívánta benépesíteni a pergament. Ákos mesternek pontosan azokat a történetírói eljárásokat tulajdonítani, mint amelyek Anonymust jellemzik, és amelyeknek felderítésében BENKŐ LORÁND elévülhetetlen érdemeket szerzett (l. mindenekelőtt a *Név és történelem*. Bp., 1998. című gyűjteményes Benkő-kötet tanulmányait), ahistorikus és téves eljárás. Magam kísérletet tettem arra, hogy a krónika 30. fejezetében foglalt, fentebb idézett archaikus hírt értelmezsem azon — már évtizedekkel ezelőtt megfogalmazott — módszertani alapelvem alapján, hogy minden forrás egészen addig hiteles, amíg hamis voltát be nem bizonyítják (KRISTÓ GYULA, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Bp., 1980. 28). Más szóval: a hamisság vádját kell bizonyítani és nem a hitelesség vélelmét. Mivel a személyek kitalált voltát, azt, hogy „Belyöd és Kulán személyét bizonyosan csak »művi« úton ... a krónikások emelték be a 10. század magyar történetébe”, BENKŐ (i. m. 83) nem igazolta, míg magam (A korai Erdély 81—2, 95—7) megkíséreltem őket beilleszteni a valóságos történeti eseményekbe, ennél fogva nem alap nélkül gondolhatok arra: újabb szempontok felbukkanásáig nincs elégséges indok Belyödöt és Kulánt kiiktatni onnan.

Ugyancsak elvetette BENKŐ (i. m. 69) a Keán után következő tisztségviselő, Erdéelvi Szoltán történeti hitelét: „Szoltán személye is zavaros”, hiszen vele István őse került István korában fontos tisztségbe, „az *Erdéelvi* névről pedig éppenséggel ordít az anakronizmus, az eseményhez képest századokkal későbbi személynévtípust képvisel. Joggal hihetem, hogy a személy kitalált figura”. Ezt Benkő még megtoldotta azzal: a szövegrész Ákos mestertől való. „Az egész Erdéelvi Szoltán kreáció minden bizonnyal összefügg Ákos mesternek mint a 14. századi krónikaegyüttes szövegkiegészítőjének ... a Kán nemzetség Keántól származtatásának bizonyítási igyekezetével”. Ez utóbbiról már láttuk, hogy minden realitást nélkülöz. Az pedig, hogy egy XIII. századi szövegben Szoltán *Erdéelvi* neve XIII. századi formában (*Erdeelui Zoltan*) és nem XI. század elején használt (?) alakjában nyert megörökítést, éppen nem anakronizmus, és a legcsekélyebb mértékben sem ad okot olyan hiperkritikus végkövetkeztetésre, hogy — jórészt emiatt — a név viselőjét kitalált figurának kellene minősíteni. A fiatal, 980 táján született Istvánhoz képest tűnt idősebbnek az Árpádok korábbi nemzedékébe tartozó Szoltán, akinek Keán örökébe lépése, azaz gyulafehérvári ispáni tiszte történetileg jól magyarázható (KRISTÓ GYULA, *A korai Erdély* 129). Ennél fogva Szoltán történeti hitelét sem kell elvitatnunk.

Nem ismerjük azt a rendkívül bonyolult folyamatot, amelynek során az 1000 körüli valós események — esetleg némi írásos előképek után — 1200 táján vagy azt követően bekerültek a krónikába vagy gestába, és valószínűleg soha nem is fogjuk megismerni. Az valószínűnek látszik, hogy minden ilyen híradás valamiféle szóbeli hagyományból (tehát bizonyos folklorizálódást követően) jutott el az írás örökkévalóságáig. Szerfelett feltűnő, hogy az eddig említett személyek (Karold, Doboka, Keán, Belyüd, Kulán, Szoltán) mindegyike erdélyi illetékességű. (A sort még az e szempontból nem problematikus Gyulával és Sarolttal toldhatjuk meg.) Ez arra mutat, hogy az ezredforduló erdélyi eseményei jelentős mértékben folklorizálódtak, izmos hagyományanyaguk alakult ki, ami sokkal kevésbé jellemző az Erdélyen kívüli kárpát-medencei területekre. Ebből az örlő idő sokat elkoptathatott, de szüzséjük — helyenként már szinte értetlenségig torzult — magvát a XIII. századi írásbeliség még éppen megőrizte. Egyszerűen nincs jogunk e torzókat csalafinta krónikások nyakába varrni.

BENKŐ LORÁND (i. m. 26—7) elvitatta a X—XI. század fordulója több szereplőjének második nevét is. Gyula — kortárs krónikában, merseburgi Thietmarnál előforduló — Prokuj (*Proci*) nevééről ezt írta: ez „Thietmar saját »művi« alkotása, amely a beszélt nyelvhasználatban esetleg nem is létezett, csupán az érsek [!] krónikájában, írásban született meg”. Feltételezte BENKŐ, hogy a püspök (és nem érsek!) Saroltot „szlávositva, értelmezve nevesíti, *Belekneginiként*”. Benkő törökellenessége nyilvánult meg abban, hogy felvetette: Szent István másik, törökből magyarázott Vajk (*Waic*) neve szintén a szlávosság kategóriájába tartozhat. Nem kis horderejűek e felvetések, hiszen — ha igazak lennének — egy csapásra eltüntetnék a gyulák környezetéből a szláv miliőt, és azt Thietmar írássajátosságára redukálnák. Azt a szláv közeget próbálná e feltevés semmissé tenni, amelyet az erdélyi tisztviselő *vajda* nevéől Gyulaféhevár *Belgrád* nevével bezáróan oly sok tényező támogat (erre l. KRISTÓ GYULA, A korai Erdély 44—52). Éppen ezért nem is hihetem el azt, hogy Prokujt, Belekneginit, Vajkot csak Thietmar leleménye alkotta volna meg.

BENKŐ LORÁND a tárgyalt erdélyi társaságból Gyulán és Sarolton kívül csak Karoldnak kegyelmezett meg (i. m. 39), azaz nem vonta létét kétségbe. Ezzel szemben elvitatta Doboka, Keán, Belyöd, Kulán, Szoltán történeti hitelét, továbbá a *Prokuj*, *Beleknegini*, *Vajk* nevek élő voltát. Maga is érezhette ennek az eljárásnak (mintegy fél tucat történeti szereplő kiiktatásának, a magyar történelemből való törlésének) a súlyát, hiszen ezt írta: „Hogy ezeknek a kritikus, illetőleg kritikai hozzáállást fokozottabban igénylő személyeknek megszorodása ebben az írásban aligha véletlen, annak okai — merem remélni — nem az én szigorodó véleményemben rejlenek, hanem abban a problematikában, amely körülöttük feltárul” (i. m. 105). Nem vitatva a problematika valóban bonyolult voltát, magam BENKŐ eljárásának okát mégis inkább személyi téren keresném: BENKŐ LORÁND hiperkritikus álláspontra helyezkedett. Ezzel kapcsolatban általánosságban hivatkozhatom arra, amit CZEGLÉDY KÁROLY (Magyar őstörténeti tanulmányok. Bp., 1985. 128) vetett fel az őstörténeti radikalizmussal szemben: a „régiszovegek mint sziklák a tengerben, többnyire túlélnek a legnagyobb viharokat is”. Én efféle problémák kezelésére már negyedszázada azt a követelményt állítottam fel: e szövegek olyan jellegű magyarázatát kell megkísérelnünk, amely „nem az eleve elutasítás (hiperkritika) és nem is a mindenáron való igazolás (kritikátlanosság) igényével közelít a forráshoz” (KRISTÓ GYULA, Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig 28). A mértékletes középút (*aurea mediocritas*) választása megóv bennünket ezen két súlyos veszélytől.

KRISTÓ GYULA

Karold, Doboka, Keán and other similar names

The paper polemises with recent hypotheses put forward by István Bóna, Katalin Fehértói, and especially Loránd Benkő, according to which a number of historical figures of the turn of the tenth and eleventh centuries in Transylvania (*Caroldu, Dobuca, Kean, Kulan, Beliud, Zoltan*) are fictitious persons made up by various chroniclers, and the names *Procu* (for Gyula), *Waic* (for St. Stephen), and *Beleknegini* (for Sarolt) cannot be taken to be forms in actual use at the time. The author characterises that view as overly critical or radical, and commits himself to the alternative claim that these persons and name forms are historically authentic.

GYULA KRISTÓ